

ОИЛА МЕДИАЦИЯСИ

Оила	Оила медиацияси
<p style="text-align: center;">Оила - ҳар қандай тамаддуннинг бош бўғини. Рабиндранат Тагор</p> <p style="text-align: center;">Фарзандларингизга таълим беринг, чунки улар сизники бўлмаган вақт учун туғилганлар. Ҳадис</p> <p style="text-align: center;">Барча манфаатлар ичида энг ғўзали – яхши тарбия олган инсондир. Эпикур</p> <p>Оила - шахс маънавияти, дунёқараши, эътиқоди, феъл- атвори ва табиати шаклланадиган муқаддас маънавий маскан. Оила илк ҳаётий тасаввурлар, яхшилик ва ёмонлик ҳақидаги ахлоқий</p> <div data-bbox="250 1339 795 1848" data-label="Image"> </div> <p>мезонлар, иймон-эътиқод, меҳр-</p>	<p>Оила медиацияси оилавий низоларни тинчлик йўли билан ҳал этиш, ажримларнинг олдини олиш, оилада юзга келаётган муаммоларни ечиш ва оила барқарорлигини таъминлашга аҳамият қаратиш зарурияти сифатида пайдо бўлди. Оилавий медиация медиациянинг энг кенг тарқалган тури ва барча турдаги оилавий низолар ва келишмовчиликларни ҳал қилишнинг энг самарали усули сифатида тан олинган. Оилавий медиация тушунчаси низо томонлари (эр-хотин, фарзандлар, қариндошлар) ўртасидаги оилавий низолар (зиддият, можаро, келишмовчилик)ни ҳал қилишда қўлланилади.</p> <p style="text-align: center;">Оилавий медиация ижтимоий ҳодиса</p> <div data-bbox="865 1094 1508 1528" data-label="Image"> </div> <p>сифатида қонунлар ва суд оила аъзолари ўртасидаги низоли самарали ҳал қила олмаслигини англашдан келиб чиқади, чунки ҳар қандай ҳуқуқий низолининг негизида шахсий низолар ётади, уни бартараф этиш учун ахлоқ ва ҳамкорлик тамойиллари тазйиқ ва ҳукмдан кўра кўпроқ мос келади. Инсонлар суд ҳукмини ижро этиши мумкин, лекин</p>

<p>окибат, ор-номус, олийжаноблик, муҳаббат, масъулият, ватанпарварлик, инсонпарварлик, маърифатпарварлик, сабр-қаноат, меҳнатсеварлик каби юксак тушунчаларнинг пойдевори бўлиб хизмат қилади. Оила аждодлардан мерос бўлиб асрлар мобайнида сақланиб келаётган миллий қадриятлар, катталарга ҳурмат кўрсатиш, уларнинг олдида одоб сақлаш, дуосини олиш, кичикларга мурувват каби ота-боболаримиздан мерос қадриятлар, шарқона одоб, муқаддас анъаналарни кейинга авлодларга етказиб берувчи кучли тарбия омилидир.</p> <p>Оила ва оилавий муносабатлар жамият ҳаётида ижтимоий муносабатларнинг вужудга келиши ва ривожланишида асосий ўринни эгаллайди.</p> <p>Ҳар қандай жамият ва цивилизациялар оилавий ижтимоий муносабатлар атрофида шаклланган ва ривож топган. Умуман давлат ва жамиятнинг рабнақи ва бир вақтнинг ўзида инқирози ҳам бевосита оилавий муносабатларнинг ҳолатига боғлиқ. Оила ва оилавий муносабатлар барқарорлигини таъминлаш ҳар қандай давлатнинг стратегик манфаати сифатида миллий хавфсизликнинг асосий йўналишларидан ҳисобланади.</p> <p>Афсуски, сўнгги пайтларда глобаллашув, тамаддунлар коллизияси, иқтисодий, ижтимоий, ғоявий, маънавий-ахлоқий омиллар таъсирида оилавий қадриятлар хавф остида қолмоқда. 2018 йил</p>	<p>уларни кечиришга ёки ярашишга мажбур қилиб бўлмайди. Низонинг ечими ўзаро ҳурмат, бир-бирини тушуниш, тан олиш, томонларнинг истаклари ва манфаатларини ҳурмат қилишга боғлиқ. Оилавий муносабатлар деганда оиладаги барча муносабатлар (эр-хотин ўртасидаги муносабатлар, ота-оналар ва уларнинг фарзандлари, қариндошлар ва ҳ.) тушунилади. Оилавий муносабатларнинг хилма-хиллигига қарамадан улар умумий хусусиятларга эга:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ <i>томонлар ўртасидаги кучли ҳиссий алоқа;</i> ✓ <i>бошиқа шахсларни оилавий низоларга аралаштирмасликка интилиш;</i> ✓ <i>томонларнинг чуқур шахсий кечинмалари;</i> ✓ <i>низонинг юқори эмоционаллиги;</i> ✓ <i>низо оқибатларининг иштирокчиларнинг, айниқса фарзандларнинг шахсий ҳаётига таъсири.</i> <p>Оилавий медиация оилавий ҳаётга оид кўплаб қуйидаги масалаларни қамраб олади, унинг ёрдами билан оилавий муносабатларда юзага келадиган низоларнинг аксариятини ҳал қилишга эришиш мумкин:</p> <ul style="list-style-type: none"> - эр-хотин ўртасидаги низолар (никоҳ шартномасини тузиш, никоҳни бекор қилиш, дунёқарашлар тўқнашуви, оталикни аниқлаш, фарзанд асраб олиш, васийлик, алимент тўлаш, ота-она, кекса қариндошларига ғамхўрлик қилиш, мерос ҳуқуқи ва ҳ.);
--	--

яқунлари бўйича ажримлар ҳолати фоиз ҳисобида Россия Федерациясида 65%, Швецияда 64%, Украинада 63%, Чехияда 61%, Белгияда 56%, Литвада 55%, Молдовада 52%, АҚШда 49%, Венгрияда 46%, Канадада 45%, Норвегияда 43% дан ортиқ, Голландияда 41%, Швейцарияда 40% га етган. 2019 йил якуни бўйича баъзи Ғарб мамлакатларида тузилган никоҳларнинг бекор қилиниш ҳолати **40 % дан 67 % гача** бўлган кўрсаткични ташкил этади ва бу оила институти инқирози ва ижтимоий хавфсизликка жиддий таҳдид сифатида баҳоланмоқда.

Таассуфлар бўлсинки, оилавий муносабатлар анъанавий мустаҳкам бўлган Марказий Осиё минтақаси давлатларида ҳам ажралишлар сони тобора кўпайиб бормоқда. Мамлакатимизда ҳам оилавий ажримларнинг олдини олиш бўйича мунтазам чоратadbирлар амалга оширилишига қарамасдан ажримлар сонининг ошаётгани ташвишга солади. Оилавий низоларнинг ортиши, ажралишлар сонининг кўпайиб бораётганлиги ва жиддий ижтимоий оқибатларини ҳисобга олиб замонавий жамиятлар уларнинг олдини олиш ва конструктив ечим топишга алоҳида эътибор қаратмоқда.

Бу борада кўплаб давлатлар оилавий медиацияни оилавий низоларни ҳал этишда самарали усул сифатида ривожлантиришга ҳаракат қилмоқдалар.

- ота-оналар ва фарзандлар ўртасидаги низолар (ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилиш,);
- яқин қариндошлар (ака-ука, опа-сингиллар, қариндошлар ўртасидаги низолар.

Тадқиқотчилар оилавий низоларда томонлар хотиржамлик ва рационал ёндашувга тайёр эмасликлари, кучли эҳтиросларга берилган, чуқур тушкунликда ва психологик инқироз ҳолатида бўлишлари боис медиатордан тегишли тажриба, малака талаб

этилишини таъкидлайдилар. Бунда медиаторнинг махсус билим ва компетенцияларга эга бўлиши, коммуникатив методларни билиши, профессионализми катта аҳамиятга эга.

Маълумки, оилавий масалалар юзасидан дастлабки яраштирув хизматлари 1939 йилда АҚШнинг Калифорния штатида пайдо бўлди. XX асрнинг ўрталаридан бошлаб АҚШда низоларни альтернатив йўллар билан ечишга бўлган талаб кескин ошиб кетди. Тадқиқотчиларнинг фикрича, бу даврда ижтимоий низоларнинг ўсиши туфайли судларга бўлган мурожаатлар сони

кескин ошди ва ўз-ўзидан судгача бўлган даврда низоларни ҳал этишнинг янги институтларни ташкил қилиш зарурияти вужудга келди.

Америкалик социолог, психолог Мортон Дойч томонидан инсоннинг низоли табиати тўғрисида назария илгари сурилди ва низоларни ечишда учинчи томондан оқилона фойдаланиш технологияси таклиф этилди. Ҳуқуқшунослар Лон Фуллер каби ҳуқуқшунослар томонидан назарий жиҳатдан асосланган воситачилик жараёни ва уни амалиётда қўллаш бўйича «айбсиз ажралиш» тамойили асосида ижтимоий институтлар ихтисослашиб борди.

Дастлабки хусусий медиация хизматига 1974 йил АҚШнинг Атланта шаҳрида адвокат ва оилавий консультант **Жим Куглер** (Coogler) томонидан асос солинди. Куглернинг 1978 йилда ёзилган «Ажримда тизимлаштирилган медиация» (Structured Mediation in Divorce Settlement) номли китоби таъсирида низоларни ҳал этишда учинчи тараф, яъни воситачилар ёрдамидан фойдаланиш амалиёти оммалашди. 1975 йилда Куглер «**Оилавий медиация ассоциацияси**»ни (*Family Mediation Association*) тузди.

Хорижий давлатлар амалиётида оилавий медиация никоҳни бекор қилишда юзага келадиган низоларни тартибга солиш, болаларни ажримдан сўнг яшаш жойларини аниқлаш, бола билан мулоқот қилиш тартибини ўрнатиш, алоҳида яшаётган ота-оналарнинг бола тарбиясида иштирок этиши, алимент миқдорини аниқлаш, умумий мулкни бўлиш ва бошқа масалаларга нисбатан қўлланилади.

	<p>Оила медиацияси соҳасида йирик тадқиқотлар олиб борган Буюк Британиялик тадқиқотчи Лиза Паркинсоннинг фикрича, оилавий медиация ажралиш ёки никоҳни тугатиш ҳолатларига нисбатан қўлланилиб, томонларнинг ота-оналик мақомларини сақлаб қолиши ва мажбуриятларини бажаришида ёрдам беради. Шунинг учун АҚШда «ажралишда медиация» тушунчаси шаклланган. Замонавий адабиётларда «оилавий медиация» тушунчаси нафақат ажрашаётган томонлар ўртасидаги келишмовчиликларга, балки оилавий муносабатларни расмийлаштириш босқичида, никоҳ шартномаси тузиш ёки биргаликдаги турмуши давомида юзага келувчи бир қатор масалаларни ечишда ҳам кенг қўлланади.</p>
--	---

Оила медиацияси моделлари

Технологик кесимда оила медиациясининг классик медиациядан фарқли равишда самаралилиги тан олинган **нарратив, экотизимли, трансформатив, провокацион, қайта тикловчи** моделлари мавжуд.

Медиациянинг **классик** модели асосан томонларга музокаралар ташкил этишда ёрдам кўрсатиш назариясига асосланган бўлиб, медиаторнинг миссияси томонларни ўзаро фойдали шартномага олиб келишдан иборат. Аммо ажралишга оид низоларда томонлар хотиржам, рационал тафаккур асосида музокаралар олиб боришга тайёр эмас ва кучли эҳтиросларга берилган, чуқур тушкунлик ва рухий инқироз ҳолатида бўлади. Бунинг натижасида медиациянинг юқорида келтирилган моделлари пайдо бўла бошлади.

Провокацион модель низонинг чуқур эскалация босқичида, медиация ёрдамида ечиш имконияти деярли бўлмаган ва суд ёрдамидан фойдаланиш тавсия этилган оилалар билан ишлаш имкониятини беради. Бу усулда дастлаб томонлар низонинг энг юқори босқичигача олиб борилади ва кейин метафора, ибратли ҳикоялар орқали уруш ҳолатидан тинчликка ўтилади.

Экотизимли модель болаларни тарбиялаш билан боғлиқ бўлган низоларни бартараф этишда самарали ҳисобланади ва оиланинг яхлит тизим сифатида манфаатларига мос узоқ муддатли келишувлар ишлаб чиқишга қаратилган. Бунда медиаторнинг асосий мақсади экодастур, яъни оила аъзолари ва фарзандларнинг манфаатини ҳисобга олган ҳолда оиланинг кенг қамровли схемасини ишлаб чиқишдан иборат.

Технологик жиҳатдан оила медиациясида махсус коммуникатив технологиялар, жумладан, эмпатия, психологик ёрдам, консультация ва оилавий терапия каби методлардан фойдаланади.

Халқаро миқёсда оилавий медиация масалаларини мустақил тартибга солувчи хужжат сифатида Европа Кенгашининг **«Оилавий низоларда медиация тўғрисида»**ги Res №(98)1 - сонли Тавсияларини келтириш мумкин. Мазкур Тавсияларда ажралиш жараёнида болалар манфаатларини таъминлаш тамойили акс этган. Тамойилга кўра медиатор томонидан ажрашаётган ота-оналарга болалар манфаатларига алоҳида эътибор қаратиш ва болалар келажаги учун қайғуриш кераклиги эслатилади.

Бугунги кунда кўплаб давлатларнинг миллий қонунчилигида оилавий низоларни тартибга солишда медиация технологияси судлар томонидан мажбурий амалиёт сифатида белгиланган. Хусусан, Австралия, АҚШ, Буюк Британия, Германия, Канада, Франция, Болгария каби давлатларда оилавий муносабатларни тартибга солишда медиацияни мажбурий қилиб белгилаш ҳуқуқий амалиёти мавжуд.

Буюк Британияда 1996 йилда қабул қилинган «Оила тўғрисидаги» қонунда адвокат оилавий низолар бўйича юридик ёрдам сўраб мурожаат этган мижозларни Mediation Information and Assessment Meetings деб номланувчи дастлабки ахборот-баҳолавчи босқичдан ўтиш учун медиаторга юбориши мажбурий этиб белгиланган. Оила медиациясига ижтимоий соҳа ходимлари, оилавий консультантлар, оилавий психологлар, психиатрлар жалб қилинган.

АҚШда медиаторлар, асосан, оилавий суд раисига бўйсинувчи ижтимоий соҳа вакиллари ҳисобланади. Фақат юридик жиҳатдан мураккаб масалаларда (алимент ундириш, умумий мулкни бўлиш) жараёнга юристлар жалб қилинади.

Ҳуқуқий амалиётда оила медиациясининг ўзига хос йўналиши сифатида ко-медиация ривожланган. Унда медиация икки медиатор томонидан олиб борилади ва уларнинг бири психолог, психотерапевт, иккинчиси эса ҳуқуқшунос (юрист, адвокат, нотариус) бўлиши белгиланган. Шунингдек, ко-медиацияни олиб боришда гендер тенглигига риоя қилиш тартиби ҳам кенг тарқалган.

Оила медиациясининг молиявий аспекти ҳам эътиборга молик.

Хусусан, Австрияда медиация харажатлари давлат томонидан молиялаштирилиши оилавий медиацияга нисбатан қўлланади

Францияда оилавий медиация соҳасидаги хизматларга ҳақ тўлашда харажатларнинг миллий шкаласи ўрнатилган.

Австралияда оилавий муносабатлар бўйича марказлар фаолияти федерал бюджет ҳисобидан молиялаштирилади. Давлат томонидан Оила марказлари (Family Relationship Centre) каби жамоат ташкилотларига молиявий кўмак кўрсатилади.

Буюк Британияда судлар қошидаги медиациянинг дастлабки сессиялари бепул ҳисобланади. Агар томонлар дастлабки босқичларда келишувга эриша олмаса, кейинги босқичлар ҳаражатлари улар томонидан қопланади.

Шу билан бирга бугунги кунда оилавий муносабатларни тартибга солишда хусусий медиаторлар хизматидан фойдаланиш амалиётда кенг тарқалган.

Шундай қилиб, медиация вақтни, молиявий, эмоционал ресурсларни тежаш, менталитет ва қадриятларни ҳисобга олган ҳолда низоларни тинч ва барқарор йўллар орқали ечишга қулай шарт-шароитлар яратишнинг замонавий воситаси ҳисобланади. Ажримларни камайтириш, томонлар, айниқса, болалар манфаатларини тўла ҳисобга олган ҳолда ташкил этишда бу институтнинг аҳамияти долзарб бўлиб бормоқда.